

دانشگاه اصفهان

دانشکده ادبیات و علوم انسانی

گروه الهیات (علوم قرآن و حدیث)

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی الهیات گرایش علوم قرآن و حدیث

نقش جمع گرایی در تکامل انسانی از منظر اهل بیت (علیهم السلام)

[مورد مطالعه: احادیث امام محمد بن علی باقر (علیه السلام)]

استاد راهنما:

دکتر رضا شکرانی

استاد مشاور:

دکتر مهدی مطیع

پژوهشگر:

علی داودی

اسفند ماه ۱۳۸۹

کلیه حقوق مادی مترتب بر نتایج مطالعات، ابتکارات
و نوآوری های ناشی از تحقیق موضوع این پایان نامه
متعلق به دانشگاه اصفهان است.

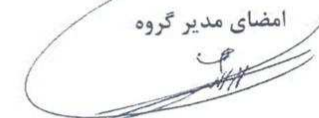

دانشگاه اصفهان
دانشکده ادبیات و علوم انسانی
گروه الهیات (علوم قرآن و حدیث)

پایان نامه ی کارشناسی ارشد رشته ی الهیات گرایش علوم قرآن و حدیث
آقای علی داودی
تحت عنوان

نقش جمع گرایی در تکامل انسانی از منظر اهل بیت (علیهم السلام)
[مورد مطالعه: احادیث امام محمد بن علی باقر (علیه السلام)]

در تاریخ ۸۹/۱۲/۱۶ توسط هیأت داوران زیر بررسی و با درجه بسیار خوب به تصویب نهایی رسید.

 امضا استادیار	دکتر رضا شکرانی با مرتبه ی علمی	۱- استاد راهنمای پایان نامه
 امضا استادیار	دکتر مهدی مطیع با مرتبه ی علمی	۲- استاد مشاور پایان نامه
 امضا استادیار	دکتر مهدی لطفی با مرتبه ی علمی	۳- استاد داور داخل گروه
 امضا استادیار	خانم دکتر ثریا معمار با مرتبه ی علمی	۴- استاد داور خارج از گروه
- امضای مدیر گروه

سپاس فدای را که توفیق درک و دریافت معارف برترین بندگانش را اعطا نمود
سپاس پدر و مادری که رنج رشد و تربیت فرزند را بر عهده دارند
و سپاس استاد و معلمی که طریقه ی انبیاء را رهنمایند

تقدیم به ساحت مقدس صاحب عصر حضرت بقیة اللہ الاعظم، امید کہ عمل به این مجموعه لها مقدره
ای در جهت امر فرج ایشان باشد

چکیده

گرایش به جمع یکی از نیازهای بشری می باشد و انسانها برای برآوردن حاجات خویش نیاز به دیگران دارند. جمع گرایی ترجیح هر عملی به طور جمعی، یعنی عملی که در حیطه ی رابطه من و دیگری است، می باشد. جمع گرایی یا گرایش به جمع، یکی از مباحثی است که در متون دینی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده و از بنیادی ترین مباحث اندیشه اسلامی به شمار می رود. بر فرهنگ اسلام روح جمع گرایی مثبت حاکم است و این در جای جای آیات قرآن به چشم می خورد. در فرهنگ روایات نیز در بیان ارزش و جایگاه رفتارهایی که خیررسانی به جمع و دیگران را در بردارد آثار و پاداش بسیاری بیان شده است به گونه ای که پر ارجترین عملها در امر منفعت و خیر رسانی به جمع و جامعه بیان شده است. در این رساله نقش جمع گرایی در تکامل انسانی از منظر امام باقر (ع) بررسی می گردد. بدین منظور تمام روایات امام باقر (ع) که در مسند الامام الباقر (ع) آمده است مطالعه و روایات دال بر جمع گرایی از آن استخراج گردید سپس مجموعه روایات که بالغ بر ۱۴۰۰ روایت می باشد در ذیل عناوین مختلف جمع گرایی دسته بندی و در مرحله ی بعد با بررسی روایات، ذیل هر عنوان به دسته بندی آن به زیر مجموعه های مختلف پرداخته شده و سعی بر آن است که مباحث با بیان خود امام (ع) تبیین شود. در مواردی که از امام (ع) روایتی در موضوعی به تکرار آمده یک روایت نقل و به سایر روایات ارجاع داده شده است.

واژگان کلیدی: امام محمد باقر (ع)، جمع گرایی، حدیث، تکامل، انسان کامل.

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
	فصل اول: کلیات Toc291559813_
۱-۱-۱	آغاز سخن
۲-۱	تبیین مسأله پژوهشی و اهمّیت آن
۱-۲-۱	اهداف
۲-۲-۱	فرضیات و پرسشها:
۳-۲-۱	پیشینه ی تحقیق:
۴-۲-۱	روش تحقیق و مراحل آن:
۳-۱	مفاهیم و اصطلاحات:
۱-۳-۱	تکامل از دید علماء و اندیشمندان
۲-۳-۱	تکامل در بیان شهید مطهری
۳-۳-۱	نظریات موجود در عرصه ی تکامل اجتماعی
۱-۳-۳-۱	نظریه ی داروینیسیم اجتماعی
۲-۳-۳-۱	ناویکو و نظریه معروف تکامل گرایی او
۳-۳-۳-۱	مارکسیسم و تکامل
۴-۳-۳-۱	دین و تکامل
۵-۳-۳-۱	اسلام و تکامل
۴-۳-۱	نظریات متفاوت در باب انسان کامل
۱-۴-۳-۱	اول: نظریه مادیون
۲-۴-۳-۱	دوم: نظریه ی عرفا
۳-۴-۳-۱	سوم: نظریه ی حکما و فلاسفه ی اسلامی
۴-۴-۳-۱	چهارم: نظریه ی هندوئیسم
۵-۴-۳-۱	پنجم: کمال در زیبایی
۶-۴-۳-۱	ششم: کمال انسان در قدرت است
۱-۴-۱	بحثی در مفهوم جمع گرایی

عنوان	صفحه
۱-۴-۲- تکامل و جمع گرائی.....	۱۲
۱-۵- جایگاه حدیث و روایت.....	۱۳
۱-۶-۱- دورنمایی از زندگی امام باقر (ع).....	۱۴
۱-۶-۱- ولادت.....	۱۴
۱-۶-۲- خانواده ی حضرت.....	۱۵
۱-۶-۳- ویژگی های خاص امام باقر (ع).....	۱۶
دوران زندگی.....	۱۶
۱-۶-۴- خلفای معاصر امام باقر (ع).....	۱۶
۱-۶-۵- شاگردان امام باقر(ع).....	۱۸
۱-۶-۶- فرقه ها و گروههای زمان حضرت.....	۱۹
۱-۶-۷- امامت امام باقر(ع).....	۲۰
۱-۶-۸- شهادت امام باقر(ع).....	۲۰
۱-۷-۱- تحلیلی از کلام امام باقر (ع).....	۲۱
فصل دوّم: آموزه های جمع گرایی مثبت امام باقر (ع)	
۲-۱-۱- مقدمه.....	۲۳
۲-۲-۱- آموزه های جمع گرایانه ی امام باقر (ع).....	۲۳
۲-۲-۱- اجتناب از تنهایی.....	۲۴
۲-۲-۲- معاشرت و تعامل نیکو با دیگران.....	۲۶
۲-۲-۳- حضور در مساجد.....	۵۱
فواید و آثار حضور جمعی در مساجد.....	۵۳
۲-۲-۴- اقامه ی نماز به جماعت.....	۵۵
آداب نماز جماعت.....	۵۹
حبّ به جمع نمازگزاران.....	۶۳
۲-۲-۵- امر به معروف و نهی از منکر.....	۶۴

عنوان	صفحه
۶-۲-۲- صله ی رحم و نیکی به پدر و مادر	۷۳
۷-۲-۲- خانواده مداری	۸۴
آراستگی برای اهل و خانواده	۸۴
۸-۲-۲- رفتار نیک با دوستان (برادران دینی)	۹۰
۹-۲-۲- توجه به همسایگان	۹۷
۱۰-۲-۲- توجه به فقرا	۹۹
۱۱-۲-۲- یتیم نوازی	۱۰۱
۱۲-۲-۲- عیادت بیماران	۱۰۲
۱۳-۲-۲- اطعام طعام	۱۰۲
۱۴-۲-۲- توجه به فرزندان	۱۰۶
۱۵-۲-۲- میهمانداری و میهمان نوازی	۱۱۲
۱۶-۲-۲- برّ و نیکی	۱۱۶
ترغیب و تشویق به برّ؛ نهی و مذمت شر	۱۱۸
رفتار و برخورد با افراد خیر و نیکوکار	۱۲۱
۱۷-۲-۲- سخاوت و بخشندگی	۱۲۲
۱۸-۲-۲- قضای حاجت دیگران	۱۲۶
۱۹-۲-۲- انجام حسنات	۱۲۹
۲۰-۲-۲- اعطای به سائل	۱۳۰
۲۱-۲-۲- افعال معروف و پسندیده	۱۳۱
۲۲-۲-۲- ازدواج و همسر گزینی	۱۳۳
ترغیب به ازدواج و همسر گزینی	۱۳۵
ویژگی های همسر خوب	۱۳۸
۲۳-۲-۲- کسب حلال	۱۵۴
۲۴-۲-۲- زکات	۱۵۶

عنوان	صفحه
۲-۲-۲۵- انفاق.....	۱۶۰
۲-۲-۲۶- صدقه.....	۱۶۳
۲-۲-۲۷- قرض دهی.....	۱۶۷
۲-۲-۲۸- ارث.....	۱۶۹
۲-۲-۲۹- میانه روی و اعتدال در زندگی.....	۱۶۹
۲-۲-۳۰- عدالت ورزی.....	۱۷۱
۲-۲-۳۱- حلم و رفق.....	۱۷۲
۲-۲-۳۲- شجاعت.....	۱۷۵
۲-۲-۳۲- مدارا و سازش.....	۱۷۶
۲-۲-۳۴- رفق و مدارا با زیر دستان.....	۱۸۰
۲-۲-۳۵- کم گوئی و کنترل زبان.....	۱۸۰
۲-۲-۳۶- صداقت و راستگویی.....	۱۸۳
۲-۲-۳۷- شهادت و گواهی دادن به حق.....	۱۸۴
۲-۲-۳۸- تعلیم و تعلّم.....	۱۸۶
۲-۲-۳۹- حجّ.....	۱۹۷
۲-۲-۴۰- زیارت قبور انبیاء و ائمه و عزاداری بر ائمه.....	۲۰۰
آثار و فضائل زیارت قبور ائمه.....	۲۰۲
۲-۲-۴۱- ولایت مداری.....	۲۰۴
ولایت ائمه.....	۲۰۵
۲-۲-۴۲- انتظار فرج.....	۲۰۷
۲-۲-۴۳- دعاهاى جمعی.....	۲۰۸
آثار و نتایج دعا.....	۲۱۵
۲-۲-۴۴- جهاد در راه خدا.....	۲۱۵
رفتار با اسراء (نمونه رفتار خوب).....	۲۱۷

عنوان	صفحه
۴۵-۲-۲- جهاد با نفس	۲۱۹
۴۶-۲-۲- تشییع اموات و تسلی بازماندگان	۲۱۹
۴۷-۲-۲- بر قراری قصاص و حدود.....	۲۲۴
۴۸-۲-۲- ترجیح رضایت خداوند بر رضایت غیر خدا	۲۲۵
۴۹-۲-۲- امانتداری.....	۲۲۷
۵۰-۲-۲- محبت به اهل طاعت و خیرخواهان	۲۲۹
۵۱-۲-۲- دوستی و دوست گزینی	۲۳۰
۵۲-۲-۲- مشورت.....	۲۳۰
شرایط و ویژگی های مشاور	۲۳۰
۵۳-۲-۲- جمع مؤمنین.....	۲۳۲
وظائف و رفتار مؤمنان نسبت به یکدیگر.....	۲۳۷
۵۴-۲-۲- انتخاب نام نیکو برای شهرها و اماکن	۲۴۴
۵۵-۲-۲- قرعه کشی و فال زدن.....	۲۴۴
فصل سوم: آموزه های جمع گرائی منفی	
۱-۳- مقدمه	۲۴۶
۲-۳- آموزه های جمع گرائی منفی.....	۲۴۶
۱-۲-۳- جدال	۲۴۶
۲-۲-۳- ارث بردن زن پدر.....	۲۴۷
۳-۲-۳-ظهار	۲۴۷
۴-۲-۳- طلاق	۲۴۸
۵-۲-۳- زنا.....	۲۵۰
۶-۲-۳- قذف و تهمت.....	۲۵۷
۷-۲-۳- لواط	۲۵۸
۸-۲-۳- مسحاقه	۲۵۹

عنوان	صفحه
۹-۲-۳- آوازه خوانی و غنا	۲۶۰
۱۰-۲-۳- فسق و فجور	۲۶۱
۱۱-۲-۳- دزدی	۲۶۱
۱۲-۲-۳- خوردن مال یتیم	۲۶۲
۱۳-۲-۳- کمفروشی	۲۶۲
۱۴-۲-۳- طمع	۲۶۳
امید به اموال دیگران	۲۶۴
۱۵-۲-۳- احتکار	۲۶۵
۱۶-۲-۳- ربا و ربا خواری	۲۶۶
۱۷-۲-۳- جبر و دیکتاتوری	۲۶۷
عاقبت جبر و دیکتاتوری	۲۶۸
۱۸-۲-۳- ظلم و ستم	۲۶۸
وظیفه ی ما در مقابل ظالم	۲۷۱
۱۹-۲-۳- غصب اموال دیگران	۲۷۱
۲۰-۲-۳- تولید و توزیع خمر و مسکرات	۲۷۲
۲۱-۲-۳- حسادت	۲۷۴
۲۲-۲-۳- خشم و غضب	۲۷۵
عکس العمل ما در هنگام خشم	۲۷۶
۲۳-۲-۳- لجاجت	۲۷۷
۲۴-۲-۳- آزار رسانی	۲۷۷
۲۵-۲-۳- عیبجویی	۲۷۹
تشویق و ترغیب به ترک عیبجویی	۲۸۰
۲۶-۲-۳- غیبت	۲۸۰
۲۷-۲-۳- سرزنش و طعنه زدن	۲۸۳

صفحه	عنوان
۲۸۴.....	۲۸-۲-۳- دروغ و دروغگویی.....
۲۸۵.....	۲۹-۲-۳- ربا و دورویی.....
۲۸۷.....	۳۰-۲-۳- نفاق.....
۲۸۸.....	۳۱-۲-۳- شهادت و گواهی به دروغ.....
۲۸۹.....	۳۲-۲-۳- شهادت و گواهی غیر قابل پذیرش.....
۲۹۱.....	۳۳-۲-۳- قتل نفس.....
۲۹۵.....	فهرست منابع و مآخذ.....

فصل اوّل

کلیّات

۱-۱- آغاز سخن

شکر خدای را که مَنّت هدایت را بر بندگان خویش از طریق ولایت و به دست امامت نهاد. هدایت و سعادت که از ضروریّات و نشانه های تکامل اند از جمله وظایف یک هادی و امام می باشد. با ذکر این مطلب می طلبد دیدگاه امام معصوم (ع) در این زمینه مورد بررسی و کنکاش قرار گیرد، رساله ی حاضر با عنوان «نقش جمع گرایی در تکامل انسانی از منظر امام باقر (ع)» این رسالت را بر عهده دارد. بر این اساس پس از بیان کلیّات که به طرح مسأله ی پژوهشی، اهداف و فرضیّات و بیان مفاهیم و اصطلاحات مرتبط با موضوع پرداخته است، بیشترین تاکید بر متن روایات در قالب بیان مصادیق یا آموزه هایی است که از کلام امام باقر (ع) استخراج و دسته بندی گردیده، می باشد. این مصادیق در قالب عناوینی چون مصادیق یا آموزه های جمع گرایانه ی مثبت و منفی از جانب امام باقر (ع) بیان شده است.

دیگر اهداف این رساله در ضمن بیان مصادیق گنجانده شده است؛ بازخوانی میراث حدیثی امام باقر (ع) از منظر جمع گرایی در قالب بیان مصادیق بدان پرداخته شده است. با بیان ارزش و آثار و پیامدهای رفتارهای جمع گرایانه از سوی حضرت (ع) [و تجربه های عملی از ناحیه ی افراد که آثار و پیامدهای آن را بعینه مشاهده می نمایند] جامعه

سوق به دستورات جمع گرایانه داده می شود. از دیگر اهداف که احتمال می رود فرد در مطالعه ی اولیه رساله نتواند آن را تشخیص دهد و در اهداف ذکر شده است تبیین یکی از مبانی مهندسی فرهنگی اسلامی بر اساس احادیث امام باقر (ع) می باشد، این مؤلفه «جمع گرائی» است. توضیح آنکه مهندسی فرهنگی اسلامی بر اساس تفکر جمع گرایی در همه ی ابعاد است، یکی از بایسته های پژوهشی در کار مهندسی فرهنگ استخراج، تبویب و تدوین اندیشه های جمع گرایانه ی هر یک از ائمه ی شیعه به عنوان زیر بنای تفکر اسلامی می باشد و این رساله می تواند در این راستا یکی از منابع مهندسی فرهنگ تلقی گردد.

نکته ی دیگری که خواننده با مطالعه ی فرضیات به کنجکاوی و کنکاش در مورد آن می پردازد تفاوت بین جمع گرایی مورد تاکید روایات امام باقر (ع) با اصالت اجتماع می باشد. قبل از بیان این تفاوت لازم به توضیح مختصری می باشد: اصالت اجتماع به این معناست که برای جامعه شخصیت قائل شد به طوری که برای آن بیماری و سلامت، سعادت و شقاوت و ... قائل شد، این نکته ای است که علامه طباطبایی بر آن تاکید داشته اند. در روایات امام باقر (ع)، روایات دال بر اصالت اجتماع وجود دارد، نمونه های چنین روایاتی در ضمن روایات دال بر ضرر جمعی حاصل از گناه فردی و یا روایات دال بر قطع بارندگی از سرزمینی به خاطر گناه و معاصی اهل آن از این نوع اند. اما نکته ی مورد بحث تفاوت جمع گرائی منظور با اصالت اجتماع است، در این زمینه می توان گفت جمع گرائی در روایات امام باقر (ع) در رابطه ی طولی با اصالت اجتماع است، به عبارتی دیگر رفتارهای جمع گرایانه در کنار هم اصل اصالت اجتماع را تشکیل می دهد. همانطور که قبلاً اشاره شد در ضمن روایات ارتباط این دو با هم به طور غیر مستقیم تبیین گردیده است.

در زمینه ی وجود آموزه های مبتنی بر فرد گرائی با تعریف ارائه شده از آن، می توان بیان داشت که چنین احادیثی که ترجیح منفعت فردی را تایید نموده باشد در روایات وجود ندارد و چند موردی هم که شائبه ی فرد گرایی در آن انگاشته می شود، با دقت رفع می شود چرا که مخالف با قرآن می باشد. نمونه ی آن روایتی است که دال بر برقراری صله ی فاجر با فاجری همانند خودش است که ظاهراً ترک صله ی رحم را می رساند ولی با تأمل در آن می توان تاکید روایت بر مذمت شخص فاجر را برداشت نمود.

۱-۲- تبیین مسأله پژوهشی و اهمیت آن

جمع‌گرایی یا گرایش به جمع، یکی از مباحثی است که در متون دینی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار بوده و از بنیادی‌ترین مباحث اندیشه‌ی اسلامی به شمار می‌رود. قرآن کریم به عنوان قانون اساسی اسلام که هر گونه احتیاجات انسانها را در طول حیاتشان ترسیم نموده است بر این مسأله پا فشاری کرده و آیات بسیاری را در این زمینه بیان فرموده است. پیامبر اکرم (صلی الله علیه و آله و سلم) و ائمه معصومین (علیهم السلام) با نگاهی ژرف، به این مسأله توصیه‌ی مؤکد نموده و اهتمام خود را بر تحقق این امر مبذول داشته‌اند.

دین اسلام که دستورات و تعالیم آن هماهنگی کامل با روح انسان دارد آیینی جمع‌گرا است؛ «بدون شک اسلام، تنها دینی است که با صراحت پایه‌ی بنای دعوت خود را بر اجتماع گذاشته و در هیچ یک از شئون خود امر اجتماع را به اهمال واگذار نکرده است. اسلام همه احکام خود را در قالب اجتماع ریخته و روح اجتماع را تا آخرین حد ممکن در آن دمیده است. بدین ترتیب دعوت به اجتماع به صورت مستقل و صریح جز از ناحیه‌ی دستگاه پیامبری و در قالب دین از جای دیگری شروع نشده است؛ قرآن تصریح به این مطلب کرده و تاریخ هم آن را تصدیق دارد.» (طباطبایی، بی تا، ص ۱۰-۱۱)

هر جمع، حداقل از دو نفر تشکیل می‌شود. مثلاً زن و شوهر، دو دوست، جماعت و غیره و مصادیقی چون: وحدت، صلح، نماز جماعت، انفاق، ایثار، تعلیم و تعلم و مواردی از این قبیل را در بر می‌گیرد. دامنه‌ی این بحث تا بدانجاست که یکی از اهداف و مقاصد امامت، که از بنیادی‌ترین ارکان اسلام به شمار می‌رود، حفظ نظام اجتماعی مسلمانان است، و این به جهت مدنی‌الطبع بودن بشر است.

بر اساس آیاتی از قرآن، زندگی انسانها از آغاز تاریخ، زندگی اجتماعی بوده، چه اینکه انسانها بر اساس فطرت الهی شان اینگونه سرشته شده‌اند. در برنامه‌های دین اسلام برای مسلمانان اجتماع روزانه (نماز جماعت)، هفتگی (نماز جمعه) و سالیانه (حج) قرارداد شده است؛ بر همین اساس، نظریه‌ی اسلام در مورد تکامل انسانی (و نه تعلیم و تربیت یا رشد و ترقی که مراتبی پایین تر از تکامل مطرح شده در نظریه‌ی انسان کامل است) مبتنی بر همین اصل است. بسیاری از نابسامانی‌هایی که در اجتماع و روابط میان مسلمانان به چشم می‌خورد به آن دلیل است که اصول اخلاق اجتماعی اسلام جایگاه خود را در میان مسلمانان پیدا نکرده است.

اهمیت این پژوهش در ایجاد تفکر تکامل انسان در سایه‌ی جمع‌گرایی است که خود عامل پیشرفت در فرد و جامعه می‌شود بخصوص در مسائل فرهنگی و اجتماعی، زیرا اساس یک جامعه را فرهنگ آن جامعه شکل می‌دهد و با نگاه سیستمی به این مسئله بسیاری از مشکلات و معضلات اقتصادی، سیاسی و اجتماعی حل خواهد شد. کشورهای

غربی که دچار بحران معنویت شده اند اگر چه به ظاهر پیشرفت کرده‌اند اما از بعد معنوی و تکامل روحی که در سایه ی جمع‌گرایی مثبت تکامل و رشد حقیقی می‌یابد به قهقرا رفته‌اند.

بازخوانی میراث حدیثی امامان (علیهم السلام) از این منظر منجر به تدوین تفکر جمع‌گرایی و بیان مصادیق مثبت آن می‌شود و آثار مترتب بر عملی شدن این اصل باعث رشد فردی و جمعی می‌شود. عاملی که بنیان‌های جمعی غرب از جمله خانواده را از بین برده است، رویکرد فردگرایی و منفعت‌طلبی (در مقابل ایثار) بوده است. در جوامع شرقی نیز بر اثر برخی آموزه‌های به ظاهر عرفانی، فردگرایی و عزلت‌گزینی توجیه می‌شود و این تفکر در حال رشد و گسترش در عصر کنونی می‌باشد.

از آنجا که بازخوانی میراث حدیثی امامان (علیهم السلام) از این منظر با توجه به محدودیت‌های زمانی و حجم یک پایان‌نامه ممکن نیست، در این پژوهش صرفاً به بازخوانی و تدوین این موضوع از منظر احادیث امام باقر (علیه السلام) پرداخته می‌شود که بر اساس استقراء استاد عطاردی در مسند الإمام الباقر (علیه السلام) مجموعه این احادیث به شش جلد بالغ می‌گردد.

۱-۲-۱- اهداف:

۱- بازخوانی میراث حدیثی اهل بیت (علیهم السلام) از منظر جمع‌گرایی و تدوین آن به عنوان یکی از ابواب فقهی و اخلاقی؛

۲- جهت‌دهی رویکرد جامعه‌اسلامی به دستورات جمع‌گرایانه اسلام بر پایه ی روایات؛

۳- استخراج و تبیین مصادیق جمع‌گرایی مثبت و منفی بر اساس احادیث اهل بیت (علیهم السلام)؛

۴- تبیین یکی از مبانی مهندسی فرهنگ اسلامی بر اساس احادیث اهل بیت (علیهم السلام).

۱-۲-۲- فرضیات و پرسشها:

اسلام رشد و کمال حقیقی انسان (نظریه انسان کامل) را در سایه ی جمع‌گرایی می‌داند که بر اساس این فرضیه پرسش‌های ذیل قابل طرح است:

۱- مصادیق جمع‌گرایی از دیدگاه امام باقر (علیه السلام) چیست؟

۲- آیا جمع‌گرایی همواره مثبت است یا جنبه‌های منفی نیز دارد؟

۳- جمع‌گرایی مورد تأکید روایات امام باقر (ع) چه تفاوتی با اصالت اجتماع دارد؟

۴- آیا آموزه‌های مبتنی بر فرد گرایی در احادیث امام باقر (علیه السلام) وجود دارد؟

۵- در فرض اخیر در صورت وجود چنین احادیثی چگونه با جمع گرایی قابل جمع است؟

۱-۲-۳- پیشینه ی تحقیق:

آیات و روایات فراوانی به این موضوع پرداخته‌اند و همچنین سیره ی عملی ائمه (علیهم السلام) که بیانگر اهمیت این مسئله است در جای جای متون روایی و کتب سیره آمده است. در برخی کتب اخلاقی و کتبی که در باب آداب معاشرت و برخی از ابواب کتب روایی با عنوان (باب العشره) و دیگر ابواب و برخی دعاهاى مأثور نمونه‌هایی از آن را می‌یابیم. اما تا کنون به بررسی این مسئله به عنوان یک موضوع مستقل و اینکه چه آثار مادی و معنوی می‌تواند بر فرد و جامعه داشته باشد به صورت منسجم پرداخته نشده است.

۱-۲-۴- روش تحقیق و مراحل آن:

روش تحقیق به صورت کتابخانه ای است اما با توجه به تدوین روایات امام باقر (علیه السلام) در کتب روایی اساس کار بر پایه ی مسانید اهل بیت (علیهم السلام) و به صورت توصیفی، تحلیل محتوا و اسنادی می باشد.

۱-۳-۳- مفاهیم و اصطلاحات:

۱-۳-۱- تکامل از دید علماء و اندیشمندان

مفهوم تکامل در تاریخ با عنوان تکامل اجتماعی و پیشرفت اجتماعی انسان مطرح می شود. با بررسی نظرات مختلف در این مورد دو نوع تکامل برای انسان مطرح شده است: یکی تکامل طبیعی و زیستی که در زیست شناسی مطرح می شود که انسان را کاملترین حیوان و آخرین حلقه ی تکامل طبیعی حیوانات دانسته اند. تاکید این نظریه بر نقطه ی اشتراک حیوان و انسان است بدین صورت که یک مسیر طبیعی جبری قهری هر حیوانی را به مرحله ای رسانده است، انسان را هم همان جریان به مرحله ای که امروز او را انسان می نامیم و او را نوعی خاص در مقابل سایر انواع می دانیم رسانده است. (←: مطهری، ۱۳۷۰، ص ۹)

تکامل تاریخی یا تکامل اجتماعی، تکاملی که طبیعت به شکل قبلی در آن دخالت ندارد و به شکل اکتسابی است. یعنی تکاملی که انسان آن را با دست خود کسب می نماید و دوره به دوره آن را از طریق وراثت انتقال می دهد به طور کل این نوع تکامل از طریق تعلیم و تعلم و در درجه ی اول به وسیله ی فن نوشتن انجام شده است. (مطهری،